

ЗАВЕРХОВСЬКИЙ

Олег Васильович

УДК 343.37

ОБСТАВИНИ, ЩО ПІДЛЯГАЮТЬ ДОКАЗУВАННЮ ПРИ РОЗСЛІДУВАННІ
КОНТРАБАНДИTHE CIRCUMSTANCES TO BE PROVEN IN THE INVESTIGATION OF
SMUGGLING

Начальник відділу
Державної фіскальної
служби України

У статті розглядаються та досліджуються обставини, що підлягають доказуванню при розслідуванні контрабанди. Підкреслено, що встановлення слідчим усіх обставин, що входять до предмету доказування, на практиці забезпечує всебічність та об'єктивність розслідування контрабанди.

В статье рассматриваются и исследуются обстоятельства, подлежащие доказыванию при расследовании контрабанды. Подчеркнуто, что установление следователем всех обстоятельств, входящих в предмет доказывания, на практике обеспечивает всесторонность и объективность расследования контрабанды.

The article examines and investigates the circumstances to be proven in the investigation of smuggling. It was stressed that the establishment of investigating all the circumstances belonging to the subject of proof in practice provides comprehensive and unbiased investigation of contraband.

Ключові слова: контрабанда, доказування, розслідування, обставини доказування

Ключевые слова: контрабанда, доказывание, расследование, обстоятельства доказывания

Keywords: contraband, evidence, investigate the circumstances of proof

ВСТУП

У процесі розслідування контрабанди основним елементом процесуальної діяльності органів (суб'єктів розслідування), які безпосередньо беруть участь у даному розслідуванні, є доведення сукупності обставин у даній справі. Доведення є логічним процесом, завдяки якому суб'єкти розслідування приходять до висновку про існування (або відсутність) різних явищ, зв'язків, даних, фактів і т.п. Як логічний процес доведення підпорядковується, об'єктивно існуючим правилам логіки і законам мислення, які не залежать від волі людей. У свою чергу, під обставинами, що підлягають доказуванню, слід розуміти сукупність фактичних даних, фактів, явищ, зв'язків і т.п., які необхідно встановити при провадженні дізнання, попереднього слідства та розгляду в суді.

Вагомий внесок у дослідження питань, пов'язаних з контрабандою та обставин, що підлягають доказуванню при розслідуванні контрабанди зробили такі науковці, як: В.В. Бовкун, В.М. Володько, Г.П. Гайворонський, О.О. Дудоров, О.О. Кравченко, М.І. Костін, П.С. Матишевський, М.І. Мельник, А.А. Музика, Н.А. Мірошніченко, О.М. Омельчук, А.М. Полях, О.В. Процюк, А.В. Савченко, Я.В. Фурман та ін.

МЕТОЮ РОБОТИ є дослідження обставин, що підлягають доказуванню при розслідуванні контрабанди.

МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Методологічну основу дослідження становить сукупність загальнонаукових та спеціально-наукових методів пізнання.

РЕЗУЛЬТАТИ

Починаючи наше дослідження відзначимо, що на нашу думку, при розслідуванні контрабанди з'ясуванню підлягають наступні обставини та їх ознаки: факт переміщення контрабанди через митний кордон України; коли, де, як і за яких обставин була вчинена контрабанда; дані, що характеризують особу, яка вчинила контрабанду, обставини, що впливають на ступінь і характер відповідальності особи, яка вчинила контрабанду; дані, що характеризують групу осіб, причетних до вчинення контрабанди; цілі й мотиви контрабанди; обставини, що сприяли вчиненню контрабанди та ін.

Факт переміщення контрабанди через митний кордон України.

Контрабанда, тобто переміщення через митний кордон України поза митним контролем або з приховуванням від митного контролю культурних цінностей, отруйних, сильнодіючих, вибухових речовин, радіоактивних матеріалів, зброї та боеприпасів (крім гладкоствольної мисливської зброї та бойових припасів до неї), а також спеціальних технічних засобів негласного отримання інформації – це їх незаконне переміщення через митний кордон України. У зв'язку з цим необхідно звернути увагу на таке поняття, як «переміщення через митний кордон України».

Поняття «переміщення через митний кордон» у КК України не розкрито, тому для уникнення різних тлумачень даного терміна спробуємо знайти його трактування в інших правових актах. Перше, з чого слід почати – це із зазначення того, що зміст терміну «переміщення через митний кордон України» не розкривається у Постанові Пленуму Верховного Суду України «Про судову практику у справах про контрабанду та порушення митних правил» від 03.06.2005 р. № 8 [2]. Чинний Митний кодекс України теж не містить прямого трактування цього терміну. І лише у п. 4 ч. 1 ст. 4 зазначається, що ввезення товарів, транспортних засобів на митну територію України, вивезення товарів, транспортних засобів за межі митної території України – це сукупність дій, пов'язаних із переміщенням товарів, транспортних засобів через митний кордон України у будь-який спосіб у відповідному напрямку [1]. При цьому слід нагадати, що раніше діючий Митний кодекс 1991 року в п. 3 ст. 15 розкривав значення терміну «переміщення через митний кордон України». Під переміщенням через митний кордон України розумілося ввезення на митну територію України, вивезення з цієї території або транзит через територію України товарів та інших предметів у будь-який спосіб, включаючи використання з цією метою трубопровідного транспорту та ліній електропередачі. Після втрати чинності Митного кодексу України 1991 року та набуття чинності норм Митного кодексу 2002 року, який, до речі, теж не розкривав значення аналізованого нами поняття, єдиним правовим актом, який міг дати відповідь на питання: що ж потрібно розуміти під терміном «переміщення через митний кордон України»? – була Типова технологічна схема пропуску через державний кордон осіб, транспортних засобів, вантажів та іншого майна, затверджена Наказом Державного комітету у справах охорони державного кордону України, Державної митної служби України, Міністерства транспорту України від 05.03.2001 р. № 152/165/130. У п. 1.4. Типової технологічної схеми зазначалось, що переміщенням через митний кордон України є сукупність дій, пов'язаних із увезенням на митну територію України, вивезенням із цієї території транспортних засобів і товарів будь-якими шляхами, засобами та видами транспорту. На початку 2005 року Наказ, який затвердив Типову технологічну схему, втратив чинність, залишивши в законодавстві України правову невизначеність стосовно сутності поняття «переміщення через митний кордон України». У зв'язку з цим, на сьогоднішній день неможливо зробити остаточних висновків стосовно того, буде переміщенням чи ні, наприклад, перекидання предметів, зазначених у ст. 201 КК України, через лінію кордону.

Таким чином, підсумовуючи вищенаведене, можна зазначити, що контрабанда за своєю суттю є певним видом діяльності, спрямованим на переміщення предметів чи товарів через митний кордон України. При цьому ототожнювати переміщення з перетинанням кордону України недоцільно.

Відзначимо, що «ввезення» та «вивезення» в об'єктивній реальності видається як комплекс

взаємопов'язаних дій, які при ввезенні починаються з фактичного перетину митного кордону і закінчуються знаходженням транспортних засобів, товарів та предметів на митній території України, а при вивезенні – з реалізації фактичного наміру перемістити транспортні засоби, товари та предмети за межі митної території України.

Слід зазначити, що проблематика з'ясування факту переміщення контрабанди через митний кордон України має важливе значення не лише для методики і тактики розслідування, але також, у зв'язку з недосконалістю законодавства України, безпосередньо впливає на заходи впливу, що застосовуються до контрабандиста. Особливо чітко це простежується при виявленні на кордоні України схронів зі зброєю, боєприпасами, вибуховими речовинами та культурними цінностями. При виявленні схронів у більшості випадків неможливо визначити – були виявлені предмети ввезені на територію України, чи були підготовлені для вивезення.

Коли, де, як і за яких обставин була вчинена контрабанда

У даному випадку, в першу чергу, з'ясуванню підлягають місце, дата і час (точний момент дня чи ночі) здійснення контрабанди. Найбільш характерним місцем вчинення контрабанди є зона митного контролю. Це, як правило, приміщення митниці, купе вагона, борт літака, оглядовий майданчик для автомобілів, борт морського чи річкового судна, спеціально відведені місця для проведення митного контролю, оглядові бокси, а також місця нелегального переходу державного кордону та ін. [6, с.460]. На сьогоднішній день основним місцем скоєння контрабанди на лінії розмежування є контрольно-пропускні пункти (блок-пости), які контролюються військовослужбовцями України та бійцями добровольчих батальйонів. Крім того, за даними ОБСЄ Україна не контролює 408 км кордону з РФ [8], ця ділянку також є місцем масового провезення контрабандних предметів. У зв'язку з цим ми наголошуємо на необхідності внесення змін до ст. 201 КК України в частині визнання на законодавчому рівні лінії розмежування місцем скоєння контрабанди.

Аналіз судової практики показав, що в багатьох випадках контрабандисти особисто не беруть участі в перевезенні предметів контрабанди, а наймають для цих цілей інших людей. При цьому перевізників іноді використовують «в темну». Найчастіше це відбувається при перегоні автомобіля через кордон, коли перевізник не має уявлення про те, що в схронах автомобіля приховані предмети контрабанди.

Слід також встановлювати, як і за яких обставин була вчинена контрабанда, які способи приховування предметів контрабанди використовувались контрабандистом. Відзначимо, що використання контрабандистами різних способів приховування предметів контрабанди, передбачених диспозицією ст. 201 КК України, різні хитрощі й маскуваність свідчать про навмисність їх дій у прагненні незаконно перемістити контрабандні предмети через митний кордон

України, тобто про наявність ознак складу злочину, передбаченого ст. 201 КК України, оскільки суб'єктивна сторона даного злочину характеризується прямим умислом.

Дані, що характеризують особу, яка вчинила контрабанду, обставини, що впливають на ступінь і характер відповідальності особи, яка вчинила контрабанду.

При розслідуванні контрабанди, однією з обставин, яку необхідно встановити слідчому, є з'ясування особистості та особистих даних (вік, місце роботи, професія, місце проживання тощо) того, хто вчинив контрабанду. Слід зазначити, що при вчиненні контрабанди в зоні митного контролю більшість особистісних даних порушника вже будуть відомі слідчому, який повинен їх перевірити ще раз і, в разі необхідності, уточнити. Особливу увагу слід приділити з'ясуванню способу життя особи, яка вчинила контрабанду. Через високе навантаження багато слідчих не відносять належним чином до з'ясування даних обставин, при цьому забуваючи або відкидаючи на «другий план» те, що, по-перше, при доведенні провини ці відомості є необхідними; по-друге, на початковому етапі розслідування ці відомості є основою при виборі тактичних прийомів, які застосовуються при розслідуванні, складанні плану проведення допитів, очних ставок та інших слідчих дій з метою отримання достовірних свідчень.

У процесі з'ясування особистих даних особи, яка вчинила контрабанду, необхідно також встановити обставини, які обтяжують або пом'якшують її покарання. Наприклад, видача предметів контрабанди після заповнення митної декларації може бути зарахована як пом'якшуюча обставина. Це теж потрібно враховувати досліджуючи конструктивні особливості вчиненого даного злочину.

Дані, що характеризують групу осіб, причетних до вчинення контрабанди

Обставиною, яка свідчить про підвищену суспільну небезпечність контрабанди є вчинення злочину у співучасті, або особою, раніше судимою за злочин, передбачений цією статтею. Формою співучасті є група осіб, які діяли за попередньою змовою. Злочин визнається вчиненим за попередньою змовою групою осіб, якщо його спільно вчинили декілька осіб (дві або більше), які заздалегідь, тобто до початку злочину, домовилися про його спільне вчинення [7, с.53]. Чим стійкішою і більш згуртованою є група, тим складніше виявити контрабандний злочин, до того ж, у стійких групах учасники покривають один одного, що ускладнює виявлення всіх осіб, які брали участь у злочині. Стійкість групи визначається тривалістю її існування, стабільністю складу. Для виявлення всіх учасників групи необхідно приділяти більшу увагу виявленню та аналізу даних, що характеризують особу, яка безпосередньо вчинила контрабанду.

На думку В.Я. Колдіна та М.П. Яблокова, коли злочин здійснюється організованою злочинною групою, вона стає самостійним об'єктом криміналістичного вивчення і, відповідно, одним із елементів криміналістичної характеристики даного

злочину [4, с.71]. Ми повністю підтримуємо зазначену позицію і хочемо підкреслити, що лише вивчивши всі характерні особливості групи (структуру, організованість, функції учасників і т.п.) можна окреслити і правильно обрати напрямок розшуку фактичних даних, необхідних для повного розкриття всього злочинного ланцюжка та встановлення всіх епізодів контрабандного злочину.

Цілі та мотиви контрабанди

У першу чергу, слід зазначити, що в диспозиції ст. 201 КК України мета і мотив контрабанди не згадується, а це свідчить про те, що при кваліфікації даного злочину, з точки зору законодавця, вони не мають значення. Ми погоджуємося з такими вченими як В.І. Михайлов та А.В. Федоров, які відзначають: контрабанда – це злочин з формальним складом, його об'єктивна сторона включає лише діяння. Відповідно, контрабанда є закінченою з моменту переміщення товарів чи інших предметів через митний кордон. Досягнення якогось іншого «кінцевого злочинного результату», крім безпосереднього переміщення через митний кордон, не вимагається для визнання цього злочину закінченим і кримінально-караним. Крім того, закон не пов'язує настання відповідальності за контрабанду з певними мотивом і метою злочину. Ці компоненти суб'єктивної сторони контрабанди не мають значення для кваліфікації незаконного переміщення товарів та інших предметів через митний кордон як злочину [5, с.55-56]. При цьому, не можна відкидати в сторону криміналістичний аспект мотиву, який сприяє з'ясуванню дії суб'єкта та визначення кола осіб, причетних до скоєння злочину, що, на нашу думку, необхідно для напрацювання ефективної практики кримінального переслідування за контрабанду.

За характером і змістом мотиваційної спрямованості осіб, які здійснюють незаконне переміщення через митний кордон будь-яких предметів, можна виокремити наступні групи: з негативно-зневажливим ставленням до людської особистості, її найважливіших благ – життя, здоров'я; з корисно-приватно-власницькими тенденціями та злочинною орієнтацією особи; з явно безвідповідальним ставленням до своїх службових обов'язків; з політичною орієнтацією; зі змушеною орієнтацією на необхідність задоволення елементарних життєвих потреб [9, с.58-59].

Ми до цих мотивів можемо додати ідеологічний мотив та мотив, згідно з яким контрабанда вчиняється з метою приховування іншого злочину або полегшення його скоєння, усунення конкуренції і т.п. Слід підкреслити, що, як нами було вже доведено в першому розділі цієї дисертації, у більшості випадків мотивом скоєння контрабанди є користь.

Обставини, що сприяли вчиненню контрабанди

На нашу думку, з'ясування обставин, що сприяли вчиненню контрабанди, необхідно для об'єктивного дослідження всіх питань, пов'язаних з даним видом злочину. Під обставинами розуміється наявність явищ реальної дійсності, які самі по собі не можуть породити злочинність (наслідок), але їх наявність може сприяти виникненню в людини наміру вчинити злочин [3, с.166]. В цілому, на нашу думку, всі

обставини, що сприяли вчиненню контрабанди, можна поділити на дві групи: загальні та приватні. Загальні обставини – це ті, які виникли на даний момент у суспільстві, вони впливають не лише на вчинення контрабандних злочинів, а й на вчинення всіх злочинів у країні.

До загальних обставин, що обумовлюють контрабандну злочинність, можна віднести: низький рівень правової культури громадян; правовий нігілізм громадян; нестабільність економічної ситуації (безробіття, інфляція, дефіцит державного бюджету, дефіцит зовнішньоторговельного балансу і т.п.); нестабільність політичної ситуації (часта зміна влади, неефективні реформи державного апарату, корупція у всіх ешелонах влади і т.п.); проведення на території України АТО; наявності на території України державних кордонів, які не охороняються або охороняються неналежним чином; низький рівень професіоналізму співробітників правоохоронних органів; низька превентивна функція кримінального закону; невідповідність санкцій за контрабанду суспільній загрози при її здійсненні; невідповідність норм кримінального закону сучасним реаліям (переміщення предметів, зазначених у диспозиції ст. 201 КК України із зони АТО, не вважається контрабандою відповідно до закону) і т.п.

Приватні обставини, що сприяли вчиненню контрабанди, як видно з їх назви, безпосередньо відносяться до конкретного контрабандного злочину. Їх з'ясування допомагає зрозуміти, що ж підштовхнуло особу на вчинення злочину, встановити мотив злочину.

Вивчення обставин, які сприяють вчиненню контрабанди та вжиттю заходів щодо їх усунення, може бути розцінено як профілактика даних злочинів.

Підсумувавши, необхідно відзначити, що на момент складання слідчим обвинувального акту повинні бути встановлені всі зазначені нами вище обставини. В обвинувальному акті слідчий викладає фактичні обставини кримінального правопорушення, які прокурор вважає встановленими, таким чином, ці обставини повинні бути обґрунтованими. Встановлення слідчим усіх обставин, що входять до

предмету доказування, на практиці забезпечує всебічність та об'єктивність розслідування контрабанди, що в подальшому сприяє ефективному судочинству.

Список використаних джерел

1. Митний кодекс України від 13.03.2012 р. № 4495-VI [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/4495-17>
2. «Про судову практику у справах про контрабанду та порушення митних правил»: Постанова Пленуму Верховного Суду України від 03.06.2005 р. № 8 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/v0008700-05>
3. Бовкун В.В. Объективные факторы, обуславливающие совершение контрабанды // Пробелы в российском законодательстве, 2009. – № 1. – С. 166 – 169.
4. Криминалистика: Учебник / Отв. ред. Н.П. Яблоков. – 3-е изд. перераб. и доп. – М.: Юрист, 2007. – 781 с.
5. Михайлов В.И. Таможенные преступления. – Спб., 1999. – 312 с.
6. Настільна книга слідчого: [Наук.-практ. Видання для слідчих і дізнавачів] / М.І. Панов, В.Ю. Шепітько, В.О. Коновалова та ін. – К.: Видавничий дім «Ін Юре», 2003. – 720 с.
7. Науково-практичний коментар до Кримінального кодексу України: За станом законодавства і постанов Пленуму Верховного суду України на 1 грудня 2001 р. / за ред. С.С. Яценка. – К.: А.С.К., 2002. – 936 с.
8. Украина не контролирует 408 километров границы с Россией – ОБСЕ [Електронний ресурс]. – 2016. – Режим доступу: <https://www.unian.net/war/1426482-ukraina-ne-kontroliruet-408-kilometrov-granitsyi-s-rossiey-obse.html>
9. Фурман Я.В. Основы методики розслідування контрабанди культурних цінностей: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09 ; Київ. нац. ун-т внутр. справ. – К., 2009. – 235 с.